

W sieci i w matni społecznej

Prace Naukowe

Uniwersytetu Śląskiego
w Katowicach
nr 3566

W sieci i w matni społecznej

pod redakcją

PIOTRA SKUDRZYKA,

MAŁGORZATY SUCHACKIEJ,

MARKA S. SZCZEPAŃSKIEGO

Redaktor serii: Socjologia
WOJCIECH ŚWIĄTKIEWICZ

Recenzent
KAZIMIERZ KRZYSZTOFEK

Spis treści

Wstęp (<i>Piotr Skudrzyk, Małgorzata Suchacka, Marek S. Szczepański</i>) . . .	7
--	---

Sieć jako zjawisko kulturowe

PIOTR SKUDRZYK Sieć swoich narzucana na obcy świat. Śmiałe spojrzenie dialek- tyczne	15
BARBARA LEWICKA Labirynt – od starożytności do ponowoczesności. Figura uni- wersalna	37
ANNA ŚLIZ, MAREK S. SZCZEPAŃSKI Społeczeństwa sieci a zróżnicowanie kulturowe. Socjologiczna ana- liza relacji	55

Sieć w mieście

ZBIGNIEW ZAGAŁA Rodzinne i przyjacielskie sieci społeczne, czyli o mobilizujących i demobilizujących kontekstach aktywności obywatelskiej	75
---	----

KRZYSZTOF BIERWIACZONEK

Sieciowe tryby miejskiej egzystencji Ulfa Hannerza a użytkowanie miejskich przestrzeni publicznych. Szkic z humanistycznej socjologii miasta 101

GRZEGORZ GAWRON

Sieci wsparcia seniorów jako element lokalnej polityki senioralnej – przykład miasta Tychy 121

Sieć w gospodarce

MAŁGORZATA SUCHACKA

Meandry działań networkingowych – o współpracy głównych interesariuszy w zmieniającym się regionie przemysłowym 147

Sieć przemocy

KAROLINA WOJTASIK

Terror w Sieci. Jak organizacje terrorystyczne wykorzystują Internet i jego możliwości? Próba analizy materiałów filmowych 173

Wstęp

Zawiłość współczesnych relacji międzyludzkich nasuwa oczywiste skojarzenie z metaforą sieci, której strukturę trudno poznać. Jest ona skomplikowana, wieloaspektowa i trudna do zdefiniowania bez abstrahowania od części zjawisk. Trudne zadanie stojące przed uważnymi obserwatorami zjawisk społecznych sprowadza się nie tylko do ich szczegółowej analizy, lecz do wskazywania powiązań, możliwych relacji i dróg wpływu na inne procesy. Takie podejście staje się inspiracją dla kolejnych analiz naukowych.

Błyskotliwa kariera pojęcia sieci w publicystyce i naukach społecznych związana jest oczywiście z powszechną komputeryzacją i gęstniejącą siecią internetową. Trzeba mieć świadomość, że sieć może być sprawnym sposobem realizacji naszych wartościowych celów bądź matnią, która nas oplata, krępuje i wysysa siły. Sama „sieć” nie jest jednak nowym pojęciem, sięgając archaicznych obszarów historii. Sieci w znaczeniu symbolicznym towarzyszą wielu kulturom. W *Słowniku symboli* Władysława Kopalińskiego (KOPALIŃSKI, 1991) można znaleźć odwołania do mitów babilońskich, greckich, religii żydowskiej, kultury chrześcijańskiej, pism uczonych i mędrców Odrodzenia, poetów, a nawet do mądrości ludowej. Źródłem słowa jest wynalezione przez człowieka pierwotnego narzędzie. Na podstawie *Słownika etymologicznego* Aleksandra Brücknera można wskazać dwa źródła polskiego słowa „sieć”, wywodzące się z dwu czynności (BRÜCKNER, 2000). Pierwsza czynność to „usidlenie”, czyli złapanie czegoś w „sidła”, uczynienie, że to coś

„siedzi” w naszych rękach i nie może uciec. Druga to „przesiewanie”, czyli oddzielanie tego, co wartościowe, od tego, co bezwartościowe. Do przesiewania służy „sito”. Obie czynności – łapanie w sieć i przesiewanie – nabrały symbolicznego znaczenia w rodzącej się kulturze chrześcijańskiej. Wybrany przez Jezusa Piotr był używającym sieci rybakiem. Miał łowić ludzi siecią wiary i miłości, tworzoną przez pierwszych chrześcijan. Silne więzy duchowej wspólnoty i ludzkiej przyjaźni powstawały od człowieka do człowieka i dalej do następnych. Jednocześnie ta chrześcijańska sieć oddzielała tych, którzy uwierzyli, od tych, którzy nie uwierzyli. Dzisiaj słowo „sieć” w pierwszej kolejności wywołuje skojarzenia znacznie chłodniejsze, techniczne (sieć komputerowa, handlowa, sieć interesów), a nawet negatywne (sitwa, sieć ukrywanych powiązań, służąca nieuczciwym celom). Czyżby nasze czasy były czasami dominacji chłodu, techniki i nieuczciwości? Z drugiej strony temu chładowi próbują się przeciwstawiać z natury ciepłe sieci budowane dzięki portalom społecznościowym.

Z kolei słowo „matnia”, znowu na podstawie *Słownika etymologicznego* Brücknera, ma dominujące negatywne znaczenia i korzenie. „Matać” znaczy plątać dosłownie i w przenośni. W przenośni (tutaj również forma „mataczyć”) – „mówić sporo nieprawdy”, aby rozmówca zaplątał się w naszych zeznaniach i do prawdy nie doszedł. Pokrewny wyraz „matoł” określa człowieka, którego myśli tworzą bezwartościową płatinę. Słowo „matnia” oznaczało umieszczony w sieci worek, w którym miały zaplątać się ryby.

W swej istocie relacje społeczne od zawsze mają charakter sieciowy: odbywają się pomiędzy konkretnymi ludźmi. Chociażby z tego powodu jest to jedno z zasadniczych pojęć socjologicznych. Warto przywołać słowa Manuela Castellsa – klasyka teorii społeczeństwa sieci – który w całościowy sposób podjął się próby zdefiniowania, czym jest „sieć”:

Sieci stanowią nową morfologię społeczną naszych społeczeństw, a rozprzestrzenianie się logiki usieciowienia w sposób zasadniczy zmienia funkcjonowanie i wyniki w procesach produkcji, doświadczenia, władzy i kultury. [...] Co więcej, uważam, że ta sieciowa logika wywołuje społeczne uwarunkowanie wyższego rzędu niż to, z jakim mamy do czynienia w przypadku specyficznych interesów

społecznych wyrażanych przez sieci: władza przepływów ma większą moc oddziaływania niż przepływy władzy. Obecność lub nieobecność w sieci i dynamika każdej sieci w stosunku do innych są kluczowymi źródłami dominacji i zmiany w naszym społeczeństwie: społeczeństwie, które możemy zatem nazwać sieciowym, charakteryzującym się przewagą społecznej morfologii nad społecznym działaniem. (CASTELLS, 2008, s. 466)

Wczytując się głębiej w te rozważania, można dostrzec, że zagadnienie jest z gruntu socjologiczne i wymaga intelektualnego rozpędu otwartego umysłu, który analizę pojęcia sieci musi rozpocząć od podstaw, by stopniowo przejść do analizy przypadków.

Mając pełną świadomość braku możliwości przedstawienia pełnej analizy problemów teoretycznych związanych z zagadnieniem „sieci”, zdecydowaliśmy się dokonać wyboru najciekawszych zagadnień będących w centrum zainteresowań pracowników Zakładu Socjologii Rozwoju Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Badania, w których uczestniczymy – chociaż pozornie różnorodne – łączy właśnie zagadnienie sieci relacji międzyludzkich w różnych obszarach.

Na plan pierwszy naszego opracowania wysuwają się zagadnienia z kategorii tych najbardziej podstawowych, definiujących sieć i główne zjawiska z nią związane. Artykuł Piotra Skudrzyka rozpoczyna te rozważania, wychodząc od ontologicznej charakterystyki sieci jako struktury dynamicznie wyodrębniającej się z otoczenia i podlegającej ciągłym próbom pochłonięcia przez otoczenie. Autor wskazuje na misterne zawiłości osvajania trudnego Świata, które w najefektywniejszy sposób jest w stanie rozwikływać tylko finezyjnie zbudowana sieć ludzkich powiązań. Splatając pojęcie sieci z pojęciem swojskości, dostrzega stojące przed siecią wyzwanie przyjęcia odpowiedniej postawy wobec obcości/inności.

Kolejny artykuł, autorstwa Barbary Lewickiej, prowadzi czytelnika przez labirynt znaczeń i kulturowych kontekstów pojęcia labiryntu. Odwołując się między innymi do propozycji Gilles’a Deleuze’a i Félix’a Guattariego – modelu opartego na metaforze kłącza – Autorka wskazuje, że rozwiązanie zagadki labiryntu nie jest możliwe. Sieciowa budowa współczesnego społeczeństwa sprawia, że świat staje się miejscem ciąg-

łego przepływu, nieustającego ruchu, wiecznej aktywności pozbawionej miejsca wyjścia, ale i obszarów peryferyjnych.

Trzeci z serii artykułów – autorstwa Anny Śliz i Marka S. Szczepańskiego – zawiera przegląd typowych współczesnych zjawisk związanych z siecią i wielokulturowością. Rozważania na temat granic świata wirtualnego i realnego prowadzą do konkluzji, że sieć nie zastąpi społecznej rzeczywistości, a jedynie ją dopełni i *vice versa*. Dowodzą tego praktyki takich krajów, jak Chiny, Rosja czy Korea Północna – z różnymi sposobami funkcjonowania sieci. Autorzy podkreślają znaczenie sieci w przygotowywaniu zamachów terrorystycznych czy działań zbrojnych. Nie mniej ważnym problemem jest cyberwykluczenie, czyli nieobecność w świecie wirtualnym. To wszystko – jak wskazują Autorzy – nierzadko przekłada się na większe lęki wobec kulturowo obcych. Artykuł wzbogacają odwołania do literackiego opisu przyrody i do poezji.

Kolejna grupa opracowań skoncentrowana jest wokół zagadnień dotyczących problemów miejskich i różnorodnych ujęć sieci w kontekście tego typu wspólnot. Zbigniew Zagała, analizując wyniki badań mieszkańców miast Górnego Śląska, daje nam odpowiedź na ciekawie sformułowany problem: jakiego rodzaju struktury sieciowe w największym stopniu sprzyjają pojawianiu się lokalnych aktywistów? Sieci rodzinna i przyjacielska są tymi rodzajami wspólnoty, które dysponują znaczącym potencjałem mobilizacyjnym do aktywności obywatelskiej.

Krzysztof Bierwiaczonek referuje teorię szwedzkiego antropologa społecznego Ulfa Hannerza, dotyczącą różnych stylów życia w mieście. Powołując się na jego ustalenia, Autor wskazuje, że nie można koncentrować się jedynie na sieciach funkcjonujących w przestrzeni wirtualnej, ale konieczne jest też zainteresowanie sposobem życia człowieka w przestrzeni lokalnej, dzielnicowej czy miejskiej. Ciekawe jest pokazanie wzajemnych powiązań pomiędzy psychologicznym typem człowieka a typem jego kontaktów z ludźmi i obecnością w różnych fragmentach przestrzeni miejskiej. Autor wskazuje na co najmniej kilka inspiracji płynących ze studiów nad koncepcją szwedzkiego badacza.

Grzegorz Gawron opisuje różne typy i aspekty starości, jak również sposoby i sfery niesienia wsparcia osobom starszym. Szczególną uwagę zwraca na charakter i strukturę sieciowych powiązań. Niezwy-

kle interesująca jest informacja o światowym uznaniu dla sieci wsparcia seniorów w Tychach. Autor zwraca uwagę na konieczność prezentowania osób starszych w publicznej debacie jako grupy zróżnicowanej, twórczej, wnoszącej istotny wkład w życie społeczne i ekonomiczne. Podkreśla także, że kształtowanie pozytywnych postaw wobec starości i zachodzących zmian demograficznych jest niezbędne do budowania społecznego zrozumienia dla decyzji politycznych, które będą podejmowane w odpowiedzi na nadchodzące wyzwania.

Osobną część, poświęconą sieci w gospodarce, wypełnia artykuł Małgorzaty Suchackiej. Autorka w szczególności zwraca uwagę na mizери sieciowych powiązań między biznesem a nauką w województwie śląskim. Celem artykułu jest próba uchwycenia płaszczyzn kształtowania sieci kontaktów pomiędzy wyróżnionymi rodzajami interesariuszy w regionie przemysłowym. Transformację w kierunku regionu wiedzy utrudnia wiele niekorzystnych zjawisk, powierzchownych relacji i sprzecznych interesów. Badania będące podstawą artykułu dowodzą jednak, że zachodzące zmiany sprzyjają powstawaniu nowej klasy liderów, świadomych konieczności współpracy.

Monografię kończy część *Sieć przemocy*. Temat ten podejmuje Karolina Wojtasik w artykule o Internecie jako narzędziu w rękach organizacji terrorystycznych. Omawia w nim coraz bardziej profesjonalne i wyrafinowane działania szybko rozwijającego się terroryzmu, nie kreśli jednak możliwości przeciwstawiania się temu zagrożeniu współczesnego świata.

Jako redaktorzy monografii wyrażamy przekonanie, że niniejszy zestaw niezwykle interesujących artykułów stanowić będzie impuls dla czytelników do pogłębiania tematu sieci społecznych. Wielopłaszczyznowość prezentowanych tu ujęć zachęcić może do pogłębionych studiów interdyscyplinarnych.

Piotr Skudrzyk,
Małgorzata Suchacka,
Marek S. Szczepański

Redakcja
Joanna Szewczyk

Projekt okładki
Anna Krasnodębska-Okreglicka

Redakcja techniczna
Małgorzata Pleśniar

Korekta
Lidia Szumigała

Łamanie
Marek Zagniński

Copyright © 2017 by
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Wszelkie prawa zastrzeżone

ISSN 0208-6336

ISBN 978-83-226-3055-6
(wersja drukowana)

ISBN 978-83-226-3056-3
(wersja elektroniczna)

Wydawca
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice
www.wydawnictwo.us.edu.pl
e-mail: wydawus@us.edu.pl

Wydanie I. Ark. druk. 11,75. Ark. wyd. 10,5. Papier
offset. kl. III, 90 g Cena 20 zł (+ VAT)

Druk i oprawa: „TOTEM.COM.PL Sp. z o.o.” Sp.K.
ul. Jacewska 89, 88-100 Inowrocław